

Wojciech Wereszko

(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID000–0002–1899–9719

Mniejszości narodowe i ich prawa a zasada samostanowienia narodów

National minorities, their rights and the principle of self-determination

ABSTRACT

Although international law does not generally grant national minorities the right to self-determination, these groups often refer to the principle of self-determination as the basis of their independence or political aspirations. There is no doubt that both the issue of self-determination and of national minorities and their rights are among the most problematic and sensitive issues of international law. At the same time, the internal aspect of self-determination, which is emphasized nowadays, seems to have a lot to do with the protection of minorities. Moreover, representatives of these groups should be ensured effective participation in public life, which also seems to be related to self-determination. Considering the above, it is worth looking at the issue of self-determination from the perspective of national minorities and analyzing the relationship between this principle and the protection of these groups.

Keywords: national minorities, selfdetermination, minority rights.

1. Wstęp

Jak zwraca się uwagę, mniejszości narodowe¹ powołując się na konieczność zapewnienia im praw, coraz częściej odwołują się do zasady samostanowienia narodów, sygnalizując

¹ Biorąc pod uwagę cel niniejszej pracy oraz złożoność i skomplikowanie zagadnienia mniejszości, autor na potrzeby artykułu będzie posługiwał się często zamiennie pojęciami „mniejszości narodowych” czy też „mniejszości o charakterze etnicznym”. Autor dostrzega jednak oczywiście różnorodność grup mniejszościowych oraz zdaje sobie sprawę z występującego w nauce i praktyce państw podziału mniejszości i ich licznych, często odmiennych definicji – zob. szerz. G. Janusz, *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011, s. 25 i nn. Niemniej, na potrzeby niniejszej pracy, wskazując na „mniejszość narodową” autor będzie miał na myśli grupę obywateli danego państwa, pozostającą w liczebnej mniejszości i różniącą się odmienną narodowością, kulturą, tradycją, językiem czy religią oraz akcentującą swoją odrębność i starającą się zachować swoją własną tożsamość narodową – zob. A. Malicka, *Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie*, Wrocław 2004, s. 20-21.

równocześnie, że dla pełnego ich rozwoju, zarówno kulturalnego, jak i społeczno-ekonomicznego, najlepszy środkiem jest utworzenie własnego państwa lub szeroka autonomia w ramach zamieszkanego przez nie kraju². Aspiracje mniejszości, tak jak innych *etnosów*³ bez własnej ojczyzny lub zamieszkujących poza nią, mogą więc godzić w stanowiącą filar międzynarodowego porządku zasadę integralności terytorialnej państwa. Niemniej jednak, dążenia tych grup do uzyskania specjalnego statusu czy wpływu na sprawy publiczne, zdają się wpisywać w pewnej mierze w istotę dzisiejszego pojmowania samostanowienia, mimo iż przyjmuje się powszechnie, że możliwość powołania się na nie przysługuje jedynie narodom, a nie mniejszościom o charakterze etnicznym czy religijnym⁴.

Prawo do samostanowienia, podobnie jak same mniejszości narodowe, jest chronione przez prawo międzynarodowe. Oba zagadnienia należą również do obszaru praw człowieka oraz powiązane są z demokracją⁵. Równocześnie niewątpliwie dotyczą istotnej i historycznie już poddanej dyskursowi międzynarodowemu zależności między prawami jednostek i tworzonych przez nie zbiorowości, narodów bądź właśnie mniejszości, a powstałą na skutek okupacji, aneksji, traktatów czy też szerzej - procesu dziejowego, obcą dominacją⁶. Co więcej, zarówno termin "samostanowienie", jak i „mniejszość narodowa”, przynależą do zbioru pojęć spornych i kontrowersyjnych na gruncie prawa i praktyki międzynarodowej⁷. Pierwszy z nich jest natomiast również bliski znaczeniowo takim terminom jak „autonomia” czy „samorząd”⁸, które to pojęcia często łączą się z zagadnieniem mniejszości narodowych oraz ich ochrony.

² K. Czubocha, *Separatyzm etniczny w dobie praw człowieka – nowe wyzwanie dla państwa narodowego i społeczności międzynarodowej*, Toruń 2012, s. 12-13. Zob. także R. M. Hanna, *Right to Self-Determination in In Re Secession of Quebec*, 23 Md. J. Int'l L. 213 (1999), s. 214.

³Za Encyklopedią PWN: „*etnos* [gr. *éthnos* 'lud', 'plemię', 'naród'], każda wspólnota etniczna (niezależnie od wielkości, stopnia wewn. zorganizowania lub typu etnicznej tożsamości), która wyodrębnia się wśród innych sąsiadujących z nią grup charakterystyczną kulturą ukształtowaną w procesie rozwoju historycznego”, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/etnos;3898908.html> (11.08.2022).

⁴R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2008, s. 330.

⁵Jak zwraca uwagę chociażby M. Safjan, „problem stosunku do mniejszości stał się współcześnie swoistym miernikiem demokratyzacji społeczeństw”, a „demokrację postrzega się (...) coraz częściej właśnie przez pryzmat zdolności społeczeństwa do zapewnienia funkcjonującym w jego ramach mniejszościom możliwości realizacji należnych im uprawnień i swobód, manifestacji swojej odrębności i wyboru metod potwierdzenia własnej tożsamości” – zob. M. Safjan, *Pozycja mniejszości w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/wystapienia/1998_2006/20031003.pdf (11.08.2022), s. 1. Równocześnie często wskazuje się na równoznaczność zasady samostanowienia w jej wewnętrznym aspekcie z prawem do demokratycznego rządu, aczkolwiek może to rodzić pewne komplikacje wobec występowania na świecie różnych koncepcji demokracji – zob. W. Sokolewicz, *Prawo narodów do samostanowienia*, [w:] *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 29.

⁶R. Kuźniar, *op. cit.*, s. 326.

⁷Takich jak również „autonomia”, „suwerenność”, „naród” czy „ludność rdzenna” – zob. T. Brańka, *Treść i zakres pojęcia „autonomia”*. Wyzwania definicyjne, „Acta Politica Polonica” 2018, nr 3 (45), s. 5-6. Szerzej zob. także M. Waldenberg, *Narody zależne i mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2000, s. 19 i nn.

⁸Chociaż jak słusznie zwraca uwagę A. Prada, „terminologia prawnicza rozróżnia te pojęcia i podczas gdy nie ma zbiorowego prawa do autonomii lub samorządu jako takiego, to samostanowienie trafiło do skodyfikowanych

Biorąc powyższe pod uwagę, w niniejszej pracy autor zamierza spojrzeć na zagadnienie samostanowienia z nieoczywistej perspektywy mniejszości narodowych i ich praw oraz podjąć próbę odpowiedzi na pytanie czy grupy te na pewno nie mogą być beneficjentami zasady samostanowienia. Analiza doktryny oraz regulacji międzynarodowych powinna pozwolić na odtworzenie współczesnego rozumienia powyższej zasady oraz na znalezienie ewentualnych związków czy punktów wspólnych pomiędzy wrażliwymi i spornymi zagadnieniami z obszaru prawa międzynarodowego i praw człowieka, jakimi są właśnie samostanowienie narodów oraz prawa mniejszości.

2. Zasada samostanowienia narodów i jej współczesne rozumienie

Zasada samostanowienia narodów i wynikające z niej prawo są jedynymi z filarów współczesnych stosunków międzynarodowych. Zgodnie z art. 1 Karty Narodów Zjednoczonych, który stanowił pierwsze w historii prawne jej ujęcie⁹ i to jako *ius cogens*, jednym z celów Organizacji Narodów Zjednoczonych jest rozwijanie „*przyjaznych stosunków między narodami, opartych na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów*”¹⁰. Przyjęte natomiast w późniejszych dekadach w ramach ONZ Pakty¹¹ w swoich art. 1 wskazują, że „*wszystkie narody mają prawo do samostanowienia*” i „*z mocy tego prawa swobodnie określają one swój status polityczny i swobodnie zapewniają swój rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny*” - tym samym prawo narodów do samostanowienia zyskuje pozycję jednego z fundamentalnych praw człowieka¹² oraz kluczowego uprawnienia zbiorowego¹³.

Chociaż zasada samostanowienia w pierwszej kolejności przywodzi na myśl prawo każdego *etnosu* do własnego państwa, to jest to tylko jeden z jej aspektów, a cała jej problematyka jest dość złożona. Już sam kontekst i zakres możliwego jej zastosowania nie jest oraz nigdy nie był w pełni jednoznaczny i ewoluował na przestrzeni dekad. Nie jest

standardów międzynarodowych” - zob. A. Prada, *The Principle of Self-Determination and National Minorities*, „Dialectical Anthropology” 2003, t. 27, s. 206.

⁹ Korzenie tej zasady sięgają oczywiście wcześniej i ma ona dłuższy historyczny rodowód - zob. K. Bobrowski, *Prawo do samostanowienia narodów w prawie międzynarodowym – aktualna wykładnia*, „Krytyka Prawa” 2015, t. 7, nr 1, s. 27-32.

¹⁰ Zob. art. 1 Karty Narodów Zjednoczonych - Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych, Dz. U. 1947 nr 23 poz. 90.

¹¹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. 1977 nr 38 poz. 167) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. 1977 nr 38 poz. 169).

¹² R. Kuźniar, *op. cit.*, s. 328.

¹³ M. N. Shaw, *International Law. Eight Edition*, Cambridge 2017, s. 225.

jednoznaczny, ponieważ, zdaje się, że nie bez powodu¹⁴, w normujących tę zasadę aktach międzynarodowych posłużono się brakiem precyzji jeśli idzie o określenie podmiotu, poprzez pojemny znaczeniowo zwrot „*self-determination of peoples*”¹⁵, oraz jeśli idzie o wskazanie zakresu przedmiotowego, tj. na czym prawo to miałoby dokładnie polegać¹⁶. Ewoluuwał natomiast, ponieważ samostanowienie, związane początkowo z procesem dekolonizacji, utraciło w epoce postkolonialnej swój pierwotny oraz przede wszystkim zewnętrzny charakter i jest obecnie zasadą prawa międzynarodowego, jak zwróciła uwagę Komisja Prawa Międzynarodowego ONZ, o uniwersalnym zastosowaniu¹⁷ - ale tylko w niektórych kontekstach¹⁸. Równocześnie samostanowienie, jak się współcześnie uznaje, nie musi być realizowane wyłącznie poprzez własne, suwerenne państwo każdego narodu i może, czy wręcz powinno, się urzeczywistnić w pierwszej kolejności w innych, mniej „radykałnych” formułach¹⁹ – takich jak demokratyzacja, federalizacja czy autonomia dla mniejszości lub zamieszkujących państwo „ludów” bądź „narodów”.

Powyższą złożoność zagadnienia i różnorodność pojmowania „samostanowienia” zdaje się oddawać także treść Deklaracji zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych z 1970 roku²⁰. Dokument ten wskazuje, że „wszystkie ludy mają prawo swobodnie określać, bez zewnętrznej ingerencji, ich status polityczny i dążyć do swego gospodarczego, społecznego i kulturalnego rozwoju”²¹. Sposoby realizacji prawa stanowią zarówno powstanie państwa lub zjednoczenie z innym, jak i „wystąpienie w jakiegokolwiek innej politycznej postaci swobodnie określonej przez lud”²². Równocześnie akt ten zastrzega, że „nic (...) nie powinno być interpretowane jako upoważniające lub zachęcające do jakiegokolwiek działalności, która by rozbiła lub naruszała (...) integralność terytorialną lub jedność polityczną suwerennych i niepodległych państw, postępujących zgodnie z zasadą równouprawnienia i samostanowienia ludów (...), a zatem

¹⁴ Zob. K. Bobrowski, *op. cit.*, s. 33.

¹⁵ Warto zwrócić, że polskie tłumaczenie - „samostanowienie narodów”, zdaje się być bardziej precyzyjne - szerzej na temat problematyki zakresu podmiotowego prawa do samostanowienia zob. K. Bobrowski, *dz. cyt.*, s. 32-35.

¹⁶ *Ibidem*, s. 35.

¹⁷ M. N. Shaw, *op. cit.*, s. 224.

¹⁸ K. Bobrowski, *op. cit.*, s. 27.

¹⁹ Jak wskazał chociażby kanadyjski Sąd Najwyższy w sprawie dotyczącej potencjalnych konsekwencji ogłoszenia przez prowincję Quebec secesji, prawo międzynarodowe wymaga, aby samostanowienie narodów było realizowane w ramach istniejących już państw i tylko w wyjątkowych okolicznościach może zostać naruszona integralność terytorialna tych państw na rzecz prawa do secesji – zob. R. M. Hanna, *op. cit.*, s. 223-224.

²⁰ Zob. S. Bieleń, *Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów*, Warszawa 1996, s. 59 i nn.

²¹ *Ibidem*, s. 60 i 62.

²² *Ibidem*, s. 63.

rzządzonych przez rząd reprezentujący cały lud należący do danego terytorium bez względu na rasę, wyznanie lub kolor skóry”²³.

To co natomiast nie ulega wątpliwości, to konieczność pogodzenia samostanowienia z integralnością terytorialną i suwerennością państw - prawo do samostanowienia nie powinno pociągać za sobą zmian istniejących granic z wyjątkiem sytuacji, gdy kraje zgadzają się na to²⁴. Jak natomiast doskonale wiemy, granice wytaczane są przede wszystkim według klucza politycznego i tym samym nie uwzględniają w należyтым stopniu kryterium etnicznego, wobec którego ludzie się zasadniczo organizują²⁵. Rozdzielenie tym samym jakiegoś narodu pomiędzy dwa lub więcej państw będzie często oznaczało, że jego część stanowi gdzieś mniejszość. Takie arbitralne ustanawianie granic będzie więc polem do potencjalnych ruchów na rzecz secesji lub autonomii albo nadania specjalnych praw²⁶.

Powyższy problem pokazuje, że zasada samostanowienia egzekwowana musi być z poszanowaniem integralności terytorialnej państw. Aspiracje niepodległościowe narodów czy mniejszości nie mogą godzić w stabilność porządku międzynarodowego i służyć do rozmontowywania suwerennych krajów²⁷. Nie oznacza to jednak delegalizacji secesji w każdej formie – jak słusznie zwraca uwagę K. Bobrowski, zmiany granic mogą mieć miejsce, ale powinny następować na mocy uzgodnień pomiędzy krajami i w duchu pokojowych relacji²⁸. Tworzenie nowych państw lub jednoczenie z innymi, a więc zewnętrzny aspekt samostanowienia, nie bez przyczyny jest przedmiotem sporów, zarówno w praktyce, jak i w doktrynie²⁹. Jak zwrócił uwagę były Sekretarz Generalny ONZ B. Ghali, *„gdyby wszystkie grupy etniczne (...) domagały się własnej państwowości, to proces politycznej fragmentacji świata nie miałby granic, a pokój, bezpieczeństwo i dobrobyt ekonomiczny dla wszystkich byłby coraz trudniejszy do osiągnięcia”*³⁰. Tym samym w skomplikowanej rzeczywistości nie

²³ *Ibidem*.

²⁴ M. N. Shaw, *op. cit.*, s. 225.

²⁵ K. Czubocha, *op. cit.*, s. 9

²⁶ „Respektowanie prawa narodów do samostanowienia (...) powoduje (...) problemy, ponieważ nie wszyscy ludzie zamieszkujący terytorium państwa utożsamiają się z dominującym w nim narodem, bądź też – uznając swą przynależność do niego – starają się zachować swoją odrębność w różnych dziedzinach” – zob. nb. 3 komentarza do art. 35 Konstytucji RP M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016.

²⁷ M. N. Shaw, *op. cit.*, s. 225.

²⁸ K. Bobrowski, *op. cit.*, s. 37-38.

²⁹ M. Ingelevič-Citak, *Prawo narodów do samostanowienia a praktyka państw*, „Społeczeństwo i Polityka” 2018, nr 2 (550), s. 106.

³⁰ Cyt. za K. Czubocha, *op. cit.*, s. 10.

każdemu narodowi, a patrząc z perspektywy wewnętrznej, również i mniejszości, dane może być własne państwo³¹.

Powszechnie akceptowalne zdaje się być natomiast prawo każdego narodu do wyboru systemu politycznego, w którym będzie miał zapewnioną reprezentację oraz odpowiednich warunków rozwoju, w tym na płaszczyźnie społecznej i kulturowej³². Współcześnie, biorąc pod uwagę zaszłe w ostatnich dekadach zmiany w rzeczywistości międzynarodowej³³ oraz wspomniane problemy z klasycznym, zewnętrznym samostanowieniem, jego wewnętrzny aspekt, rozumiany jako prawo narodów, czy też społeczeństw i różnych stanowiący je grup, do wpływania na państwo oraz jego porządek polityczny, ale również do zachowania własnej kulturowej i etnicznej tożsamości³⁴, powinien zyskiwać na znaczeniu³⁵. Zdaniem A. Michalskiej, zawiera się w nim między innymi zakaz ingerencji w sprawy wewnętrzne państwa, demokracja (w której całe społeczeństwo może samodzielnie decydować o najważniejszych sprawach), a także ochrona mniejszości i zapewnienie im możliwości wpływania na sprawy publiczne³⁶. Ta wewnętrzna płaszczyzna omawianej zasady stać się może tym samym uniwersalną podstawą postulatów demokratyzacji³⁷. Nie sposób przy tym nie zwrócić uwagi, że tak pojmowane samostanowienie w dużej mierze treściowo oddaje istotę rozwiniętej ochrony mniejszości narodowych, także i przede wszystkim w sferze ich praw politycznych oraz uczestnictwa w życiu publicznym. Nie brak bowiem opinii, iż zasada samostanowienia polega właśnie na prawie społeczności, która ma odrębny charakter, do tego, aby ta jej specyfika znalazła odzwierciedlenie we władzach państwa, w którym owa grupa żyje³⁸. Co więcej, niektórzy badacze rozróżniają prawo do samostanowienia i prawo do secesji,

³¹ Zdaje się to być szczególnie „bolesne” dla narodów czy grup etnicznych, które nie mają własnego państwa narodowego. W tym miejscu przychodzi na myśl tradycyjne rozróżnienie (przyjęte również w polskim ustawodawstwie) na mniejszość narodową, która takie „państwo odniesienia” posiada i mniejszość etniczną, która nie utożsamia się z narodem zorganizowanym równolegle we własnym państwie – zob. m. in. ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym (Dz. U. 2005 Nr 17 poz. 141). W tym kontekście intuicja i logika może podpowiadać, że ewentualnym podmiotem prawa do samostanowienia powinny być raczej mniejszości etniczne, które nie posiadają wszak swojego państwa, a nie tak rozumiane mniejszości narodowe, które są częścią *etnosu* posiadającego już „swoje” państwo.

³² M. Ingelevič-Citak, *op. cit.*, s. 106.

³³ M. in. dokonana zasadniczo dekolonizacja, zakończenie zimnej wojny czy rozwój systemów ochrony praw człowieka, w tym ochrony mniejszości narodowych.

³⁴ K. Bobrowski, *op. cit.*, s. 31.

³⁵ Jak zwraca się uwagę, zarówno praktyka państw, jak i poglądy doktryny sugerują, że prawo do samostanowienia jest obecnie realizowane poprzez właśnie mechanizmy wewnętrznego samostanowienia – K. Abushov, *Autonomy as a Possible Solution to Self-determination Disputes: Does It Really Work?*, „International Journal on Minority and Group Rights” 2015, t. 22, s. 185.

³⁶ Cyt. za R. Andrzejczuk, *Prawa człowieka podstawą prawa narodów do samostanowienia*, Lublin 2004, s. 155.

³⁷ T. Bednarz, J. Bednarek, *Legalność jednostronnego ogłoszenia niepodległości przez Katalonię w perspektywie prawa hiszpańskiego i prawa międzynarodowego*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2018, nr 1, s. 42.

³⁸ I. Brownlie, *The Rights of Peoples in International Law*, [w:] *The Rights of Peoples*, J. Crawford (red.), Oxford 1988 cyt. za M. N. Shaw, *op. cit.*, s. 225.

uznając to pierwsze za uprawnienie o wewnętrznym charakterze, które jest w swej istocie prawem grupy do rządu, który ją reprezentuje³⁹. W określonych sytuacjach będzie ono jednak mogło „ewoluować” w kierunku tego drugiego⁴⁰.

3. Samostanowienie a ochrona i prawnoustrojowa pozycja mniejszości narodowych

Na wstępie dalszych rozważań trzeba podkreślić, że pomimo faktu, iż mniejszości i ich przedstawiciele odwołują się w kontekście aspiracji swojej grupy etnicznej do prawa do samostanowienia, to, jak było już sygnalizowane, uznaje się, że generalnie mniejszości narodowe uprawnienia tego nie posiadają⁴¹. Równocześnie jednak, co zdaje się postulatem racjonalnym, niektórzy przedstawiciele doktryny prawa międzynarodowego wskazują, że grupy te mogą prawo to nabyć, w sytuacjach takich jak poważne i systematyczne naruszanie praw człowieka przez państwo ich zamieszkania⁴².

Beneficjentem samostanowienia są więc wszystkie narody, aczkolwiek akty międzynarodowe nie wskazują jednoznacznie jak należy rozumieć „naród” bądź „lud” i który *ethnos* może skutecznie z omawianego prawa korzystać⁴³. Równocześnie brak jest, jak wskazuje *M. Perkowski*, odpowiednich i możliwych do uniwersalnego zastosowania kryteriów pozwalających odróżnić naród od mniejszości narodowej⁴⁴. W takich okolicznościach, w sytuacji sygnalizowanych kilkakrotnie trudności definicyjnych, niejednolitej praktyki międzynarodowej i uznaniowości państw⁴⁵, pojawić się może w pewnych przypadkach pole dla spojrzenia na mniejszości jako potencjalnych uprawnionych do samostanowienia w takiej czy innej formie⁴⁶. Jakkolwiek omawiane prawo jest w swej istocie i założeniach zarezerwowane dla narodów bądź ludów, to kwestia określenia statusu jakiejś grupy może być też często niełatwa⁴⁷, a historia pokazuje, że społeczność międzynarodowa potrafiła uznać aspiracje

³⁹ R. M. Hanna, *op. cit.*, s. 229.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 231.

⁴¹ Zob. m. in. M. Balcerza, S. Sykuna (red.), dz. cyt., s. 247 oraz *Wielka encyklopedia prawa ...*, *op. cit.*, s. 264.

⁴² M. Balcerza, S. Sykuna (red.), *op. cit.*, s. 247. Pojawia się tutaj jednak potencjalny problem kryteriów oceny i ewentualnego „testu” pozwalającego lub nie kwalifikować daną sytuację jako „godną” realizacji prawa do samostanowienia.

⁴³ M. Perkowski, *Samostanowienie narodów w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2001, s. 52.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 57.

⁴⁵ Uznaniowości zarówno w zakresie przyznawania formalnego statusu mniejszości, jak i uznawania aspiracji niepodległościowych oraz możliwości realizacji samostanowienia przez jakieś narody lub grupy etniczne.

⁴⁶ Warto z perspektywy mniejszości przywołać na przykład kanadyjski Sąd Najwyższy, który badając zakres podmiotowy prawa do samostanowienia, wskazał, że pod pojęciem narodu (ang. „People”) może kryć się tylko część populacji istniejącego państwa - R. M. Hanna, *op. cit.*, s. 224.

⁴⁷ Przykładowo pozbawiony własnego państwa naród zamieszkujący obszary kilku państw stanowić może w nich, lub w niektórych z nich, mniejszość - np. Kurdowie czy Asyryjczycy w krajach bliskowschodnich. Tym samym pewna grupa bez państwa można występować więc niejako w dwóch „rolach”. Nie mówiąc już o tym, że w wielu

niepodległościowe grupy etnicznej czy narodu, który posiadał już własne narodowe państwo, ale równocześnie stanowił mniejszość w obrębie innego państwa⁴⁸.

Przechodząc dalej, polem do rozważań w kontekście mniejszości narodowych zdaje się być przede wszystkim wewnętrzny aspekt samostanowienia, który nie cechuje się taką kontrowersyjnością i problematycznością jak „klasyczne” zewnętrzne i mocno ograniczone przez praktykę międzynarodową samostanowienie⁴⁹. Wiele, jak nie większość, współczesnych krajów jest mniej lub bardziej zróżnicowanych etnicznie, co oznacza zamieszkanie na terenie państwa innych niż dominujący narodów lub ludów. Te grupy stanowiąc będą na ogół, z uwagi na swą liczebność i odrębność, mniejszości⁵⁰. Zróżnicowanie etniczne państw nie jest oczywiście samo z siebie sprzeczne z zasadą samostanowienia narodów, pod warunkiem prawnego zapewnienia i przestrzegania przez władze równości zamieszkujących dany kraj grup etnicznych⁵¹. Oznacza to zatem, że wręcz niezbędne jest z perspektywy poszanowania prawa do samookreślenia umożliwienie wszystkim obywatelom, niezależnie od przynależności narodowej czy etnicznej, prawa do uczestnictwa w procesach decyzyjnych i wpływania na sprawy publiczne na każdym poziomie - tego wymaga właśnie spojrzenie na samostanowienie z perspektywy wewnętrznej⁵². Owa partycypacja w życiu publicznym i równouprawnienie w państwach niejednorodnych etnicznie mogą być wszak zapewniane poprzez różne rozwiązania prawne i ustrojowe⁵³, w tym poprzez specjalne środki i mechanizmy na rzecz mniejszości, takie jak ustanowienie ustroju federalnego lub autonomii terytorialnej na obszarach zdominowanych przez mniejszość narodową bądź przyznawanie im „przywilejów” wyborczych, które pozwalają na uzyskanie przez nie reprezentacji parlamentarnej, której zapewne nie udałoby im się zdobyć bez owych gwarancji⁵⁴. Pojawiają się więc tu punkty wspólne pomiędzy różnymi formami ochrony mniejszości narodowych, a zasygnalizowanym wewnętrznym wymiarem zasady samostanowienia, którego istotą, jak zwracają niektórzy uwagę, jest demokracja partycypacyjna dla wszystkich jednostek i autonomia dla grup mniejszościowych⁵⁵.

przypadkach brak może być zgody co do uznawania powszechnie jakiejś grupy za naród i mówimy wówczas np. o grupach etnicznych.

⁴⁸ Np. taki przypadkiem zdaje się być Kosowo.

⁴⁹ Szerzej zob. M. Sterio, *Self-Determination and Secession Under International Law: The New Frameworks*, „ILSA Journal of International and Comparative Law” 2015, t. . 21:2.

⁵⁰ Aczkolwiek formalny i wiążący się ze szczególnymi prawami status będzie zależał od krajowych regulacji.

⁵¹ Jak wskazuje L. Antonowicz, Karta Narodów Zjednoczonych wymaga, aby państwa wielonarodowe zapewniały równouprawnienie narodów je zamieszkujących – L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2008, s. 44.

⁵² Zob. M. N. Shaw, *op. cit.*, s. 225.

⁵³ L. Antonowicz, *op. cit.*, s. 44.

⁵⁴ P. Uziębło, *Zasada równości wyborów parlamentarnych w państwach europejskich i południowoamerykańskich*, Warszawa 2013, s. 330.

⁵⁵ J. Rehman, *International Human Rights Law. Second Edition*, Harlow 2010, s. 478.

Szereg potencjalnych postulatów i aspiracji mniejszości czy ich przedstawicieli może być zatem realizowany poprzez odpowiednie ukształtowanie ustroju państwa, jego systemu prawnego i praktyki organów publicznych. Zasada samostanowienia narodów wymaga, aby rozwiązania ustrojowe każdego kraju były koherentne z wewnętrznym układem sił⁵⁶, o którym stanowi również wszak obecność i liczebność mniejszości narodowych. W związku z tym zatrzeć się może granica pomiędzy prawem do samostanowienia, a mniej lub bardziej klasycznie pojmowanymi uprawnieniami mniejszości, zwłaszcza politycznymi, i ich urzeczywistnianiem. Jedno i drugie sprowadza się bowiem w istocie do umożliwienia pewnym grupom etnicznym realizacji ich aspiracji politycznych, wpływania na sprawy lokalne lub regionalne, partycypacji we władzy oraz uczestnictwa w procesach decyzyjnych na poziomie obszaru, który w zwarty sposób zamieszkują - ale też całego państwa, którego ludności mniej lub bardziej znaczący odsetek stanowią.

W tym kontekście swoiste remedium na brak powszechnie uznanego prawa mniejszości do samostanowienia stanowić może zapewnienie mniejszościom narodowym efektywnego uczestnictwa w życiu publicznym⁵⁷. Na poziomie ogólnym punktem wyjścia i gwarancją, także dla osób należących do mniejszości narodowych, jest art. 25 Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich, który wskazuje na prawo każdego obywatela do „uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli”, „korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego w rzetelnych wyborach, przeprowadzanych okresowo, opartych na głosowaniu powszechnym, równym i tajnym, gwarantujących wyborcom swobodne wyrażenie woli” oraz „dostępu do służby publicznej w swoim kraju na ogólnych zasadach równości”⁵⁸. Tak rozumiane uczestnictwo w życiu publicznym zdaje się także oddawać istotę wewnętrznego aspektu samostanowienia i stanowi istotną dla mniejszości gwarancję w kontekście decydowania o ważnych dla siebie sprawach oraz przeciwdziałania marginalizacji, a tym samym zachowania własnej tożsamości. Pośród dokumentów, które zawierają szczególne postanowienia w tym zakresie, wskazać można na, co prawda formalnie niewiążącą, Deklarację praw osób należących do mniejszości

⁵⁶ L. Antonowicz, *op. cit.*, s. 45.

⁵⁷ Niektórzy wskazują na związek pomiędzy prawem osób należących do mniejszości do skutecznego uczestnictwa w życiu politycznym (publicznym), a prawem narodów do samostanowienia – zob. United Nations Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and protection of Human Rights, *Final text of the commentary to the Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, 2001, pkt. 19.

⁵⁸ Nawet Komitet Praw Człowieka ONZ w swoim komentarzu do tego artykułu wskazał, że prawa z niego wynikające są powiązane z prawem narodów do samostanowienia – zob. Human Rights Committee, *General Comment No. 25 - The right to participate in public affairs, voting rights and the right of equal access to public service (Art. 25)*, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, 1996.

narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych z 1992 roku⁵⁹. Formułuje ona prawo osób należących do mniejszości narodowych do efektywnego uczestnictwa w życiu publicznym⁶⁰ oraz do skutecznej partycypacji - na szczeblu państwowym i, gdzie to właściwe, na szczeblu regionalnym – w decyzjach dotyczących ich lub regionów, które zamieszkują⁶¹. Natomiast wiążąca i wypracowana w ramach Rady Europy Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych⁶² wymaga od państw stworzenia niezbędnych warunków dla rzeczywistego uczestniczenia przez osoby należące do mniejszości narodowych w sprawach publicznych, zwłaszcza ich dotyczących⁶³. Może to być bezpośrednio zaangażowanie przedstawicieli tych grup w procesy decyzyjne, np. gwarantowane miejsca w parlamencie lub stanowiska w administracji, powoływanie organów konsultacyjny czy doradczych, a także, co już zbliża nas do bardziej klasycznie pojmowanego samostanowienia, przekazywanie kompetencji i zadań pewnym odrębnym strukturom – samorządom lub własnej administracji danych grup etnicznych bądź ustanawianie autonomii⁶⁴.

Zgodną z duchem wskazywanej treści samostanowienia oraz prawa mniejszości do uczestnictwa w życiu publicznym demokratyzację form sprawowania władzy państwowej stanowi chociażby niekiedy przyjęcie federalnego ustroju państwa⁶⁵, który może uwzględniać narody, mniejszości czy lokalne grupy etniczne zamieszkujących pewien obszar kraju. Państwa federalne mogą zatem, tak jak w swoich założeniach przykładowo Federacja Rosyjska, stanowić złożony system różniących się ustrojem i formą organizacyjną części składowych łącząc w sobie federalizm, autonomię oraz unitaryzm⁶⁶ i tym samym realizować potencjalne prawo do samostanowienia w wewnętrznym jego wymiarze.

Innym przykładem rozwiązania, które dać może mniejszościowym grupom etnicznym możliwość podejmowania decyzji w sprawach wewnętrznych i wyposaża je we własną administrację, uprawnienia legislacyjne oraz w pewną gwarantowaną konstytucyjnie samodzielność jest autonomia⁶⁷. Jak zwracają uwagę niektórzy autorzy, w swojej istocie

⁵⁹ Rezolucja 47/135 przyjęta bez głosowania przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1992 r.

⁶⁰ Art. 2 ust. 2.

⁶¹ Art. 2 ust. 3.

⁶² Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r. (Dz. U. 2002 nr 22 poz. 209).

⁶³ Art. 15 Konwencji.

⁶⁴ R. Hofmann, T. H. Malloy, D. Rein, *The Framework Convention for the Protection of National Minorities. A Commentary*, Leiden 2018, s. 278 i nn.

⁶⁵ E. Zieliński, *System konstytucyjny Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2005, s. 43.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 42.

⁶⁷ Pojęcie autonomii jest oczywiście wieloznaczne i międzynarodowo niezdefiniowane, a sama autonomia może mieć różnych charakter i występować w różnych kontekstach - szerz. zob. T. Brańka, dz. cyt. oraz A. Kuchciak, *Autonomia terytorialna w europejskich krajach śródziemnomorskich*, [w:] *Aktualne problemy ochrony wolności*

stanowi ona ochronę mniejszości i *de facto* realizację przez nią samostanowienia⁶⁸. Pozwala im również na bezpośrednią kontrolę spraw dla nich najistotniejszych oraz na zachowanie własnej tożsamości i odrębności⁶⁹. Jak wskazuje H. Oberreuter, autonomia jest szansą na samostanowienie w ramach obowiązującego porządku prawnego⁷⁰, w tym dla mniejszości narodowych, i nie brakuje opinii, że jest ona właściwym sposobem rozwiązywania ich kwestii⁷¹. Jakkolwiek zdaje się, że prawo mniejszościowych grup o charakterze etnicznym do autonomii ma obecnie jedynie formę postulatu⁷², to nauka i praktyka często wskazują na takie uprawnienie w kontekście samostanowienia. Chociaż dla pewnych grup może oznaczać ledwie półśrodek, to z perspektywy mniejszości jawić się może jako rozwiązanie dające możliwość rzeczywistego samostanowienia z poszanowaniem integralności terytorialnej kraju zamieszkania. Równocześnie dotychczasowa praktyka państw sugeruje, że to właśnie koncepcja autonomii powinna być rozwiązaniem sporów o samostanowienie, gdy ubiegająca się o nie grupa nie jest uprawniona do dokonania secesji⁷³.

4. Podsumowanie

Nie ulega wątpliwości, że narody bez państwa oraz różne mniejszości o charakterze etnicznym wielokrotnie historycznie powoływały się na prawo do samostanowienia w kontekście ich aspiracji niepodległościowych, walki o możliwość kultywowania własnej tożsamości czy posiadania wpływu na sprawy publiczne. Z jednej strony zasygnalizowana niejasność znaczeniowa samostanowienia w prawie międzynarodowym, oznaczająca zdaniem K. Bobrowskiego, że nie jest ono precyzyjną normą prawną⁷⁴, zostawia pewną furtkę dla mniejszości narodowych jako potencjalnych podmiotów tego prawa oraz dla różnych postulatów i form ich ochrony jako sposobów jego realizacji. Jak również zwraca uwagę R. Andrzejczuk, współcześnie wskazane jest przesunięcie nacisku z terytorialnego wymiaru zasady samostanowienia, na aspekt etniczno-językowo-narodowy⁷⁵ - czego beneficjentami mogłyby być mniejszości. Z drugiej jednak strony uznanie tych grup za podmiot omawianego prawa otworzyć może swoistą puszkę Pandory i stanowić realne zagrożenie dla porządku

i praw mniejszości w Polsce i na świecie, red. J. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński, Wrocław 2017. W kontekście podejmowanej w niniejszej pracy problematyki kluczowa zdaje się być natomiast autonomia terytorialna.

⁶⁸ T. Brańka, *op. cit.*, s. 8.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ H. Oberreuter, *Autonomie*, [w:] *Staatslexikon*, t. 1, Freiburg, Basel, Vienna 1995, cyt. za T. Brańka, *op. cit.*, s. 9.

⁷¹ M. Perkowski, *op. cit.*, s. 83.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ K. Abushov, *op. cit.*, s. 182-183.

⁷⁴ K. Bobrowski, *op. cit.*, s. 36.

⁷⁵ R. Andrzejczuk, *op. cit.*, s. 233.

międzynarodowego – czego chociażby przykładem jest kazus Kosowa i wykorzystywanie jego precedensu w kontekście samostanowienia, w tym w konflikcie na Ukrainie⁷⁶. Niewątpliwie również sama różnorodność mniejszości i różny ich status czy przyczyny powstania⁷⁷ powodują, że wyznaczenie ram prawa do samostanowienia tychże grup byłoby niezwykle problematyczne.

W tym kontekście warto więc może szukać alternatywy dla prawa mniejszości narodowych do samostanowienia gdzie indziej - przede wszystkim w rozwijaniu i urealnianiu międzynarodowych i krajowych systemów ochrony tych grup, zwłaszcza w obszarze praw politycznych. Prawa te oraz prawnoustrojowe rozwiązania ukierunkowane na zapewnienie mniejszościom jakiegoś stopnia samorządności i partycypacji we władzy, zdają się mieć bowiem istotny związek treściowy z zasadą samostanowienia i mogą przybliżyć realizację jednego z założeń, które legło u jej podstaw, a którym jest posiadanie przez wszystkie narody, czy szerzej – grupy etniczne, władz i rządu, z którymi się utożsamiają⁷⁸. Zapewnienie przez państwa efektywnego uczestnictwa mniejszości narodowych w sprawach publicznych oraz sprawowaniu władzy jest ważne nie tylko dla realizacji wszelkich praw mniejszości, ale również dla zachowania spójności społeczeństwa, minimalizacji wykluczenia społecznego i tonowania napięć pomiędzy poszczególnymi grupami etnicznymi⁷⁹. Tym samym włączanie przedstawicieli tych grup w procesy decyzyjne i zapewnianie im pewnej samorządności ma szansę godzić potrzebę samostanowienia z zachowaniem równie ważnej integralności terytorialnej⁸⁰.

Jak się często wskazuje⁸¹, opór państw czy też społeczności międzynarodowej przed przyjęciem konkretnych i wiążących standardów bardziej instytucjonalnej bądź prawnoustrojowej ochrony mniejszości ma swe źródło w obawach przed separatyzmem

⁷⁶ Zob. np. K. Grabowska, *Piętno casusu Kosowa*, „Świat Idei i Polityki” 2016, t. 15 (26) oraz A. Rogozińska, *Balkański kocioł wciąż w stanie wrzenia. Kolejny cel Putina czy zręczne narzędzie nacisku dla realizacji rosyjskich celów strategicznych w Ukrainie?*, <https://ine.org.pl/balkanski-kociol-wciaz-w-stanie-wrzenia-kolejny-cel-putina-czy-zreczne-narzedzie-nacisku-w-celu-realizacji-rosyjskich-celow-strategicznych-w-ukrainie/?fbclid=IwAR2QiLd-10Y9ICLzyPW2yVQLffoSZOoyqFkQ0Aq6gIysgQcmsAY0Jz8Zdm4> (16.08.2022).

⁷⁷ Mniejszości narodowe, etniczne czy religijne lub rasowe, mniejszości o charakterze autochtonicznym lub imigranckim, a także mniejszości uznawane i nieuznawane przez państwa – jak pokazuje to przykładowe wyliczenie, sprecyzowanie jakie mniejszości mają prawo do samostanowienia byłoby niezwykle problematyczne czy wręcz nierealne wobec różnorodności, specyfiki oraz różnych potrzeb tych grup. Zob. szerz. G. Janusz, *op. cit.*, s. 76 i nn.

⁷⁸ R. M. Hanna, *op. cit.*, s. 225-226.

⁷⁹ R. Hofmann, T. H. Malloy, D. Rein, *op. cit.*, s. 269.

⁸⁰ Natomiast dopiero uniemożliwienie mniejszościom narodowym udziału w życiu publicznym państwa może w pewnych przypadkach uzasadniać roszczenie tych grup do samostanowienia - zob. United Nations Economic and Social Council ..., *op. cit.*, pkt. 19.

⁸¹ Zob. m. in. *Wielka encyklopedia prawa ...*, *op. cit.*, s. 264.

i naruszeniem stabilności porządku międzynarodowego⁸². Jednakże powszechne wspieranie i wzmacnianie partycypacji mniejszości narodowych w sprawach publicznych, w tym gdy to niezbędne poprzez odpowiednie regulacje prawnoustrojowe, także autonomię, zdaje się być remedium na groźbę rozpadu wieloetnicznych państw i secesji oraz środkiem wyciszenia tendencji odśrodkowych, które stanowić mogą zagrożenie dla powiązanej z samostanowieniem zasady integralności terytorialnej państw. Jak słusznie bowiem zwrócono uwagę w preambule do przywołanej już Konwencji Ramowej, „burzliwe wydarzenia europejskiej historii udowodniły, iż ochrona mniejszości narodowych jest niezbędna dla stabilizacji, bezpieczeństwa demokratycznego i pokoju na kontynencie”, a współczesne społeczeństwo powinno nie tylko szanować tożsamość osób należących do mniejszości, ale „tworzyć odpowiednie warunki pozwalające im wyrażać, zachowywać i rozwijać tę tożsamość”.

Bibliografia

1. Literatura przedmiotu

- Abushov K., *Autonomy as a Possible Solution to Self-determination Disputes: Does It Really Work?*, „International Journal on Minority and Group Rights” 2015, 22.
- Andrzejczuk R., *Prawa człowieka podstawą prawa narodów do samostanowienia*, Lublin 2004.
- Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2008.
- Balcerzak M., Sykuna S. (red.), *Leksykon ochrony praw człowieka*, Warszawa 2010.
- Bednarz T., Bednarek J., *Legalność jednostronnego ogłoszenia niepodległości przez Katalonię w perspektywie prawa hiszpańskiego i prawa międzynarodowego*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2018, nr 1.
- Bieleń S., *Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów*, Warszawa 1996.
- Bobrowski K., *Prawo do samostanowienia narodów w prawie międzynarodowym – aktualna wykładnia*, „Krytyka Prawa” 2015, t. 7, nr 1.
- Brańka T., *Treść i zakres pojęcia „autonomia”. Wyzwania definicyjne*, „Acta Politica Polonica” 2018, nr 3 (45).
- Czubocha K., *Separatyzm etniczny w dobie praw człowieka – nowe wyzwanie dla państwa narodowego i społeczności międzynarodowej*, Toruń 2012.

⁸² Już w okresie przedwojennym w ramach systemu Ligi Narodów postanowiono nie wspominać o prawie do samostanowienia z obawy przed żądaniami niepodległości przez różne grupy etniczne oraz dalszą fragmentacją ówczesnych państw – zob. R. M. Hanna, *op. cit.*, s. 226.

Daranowski P., *Prawa mniejszości w powszechnym prawie międzynarodowym*, http://www.grocjusz.edu.pl/Publikacje/pdar_mniejszosci.pdf.

Gardocka T., *Mniejszości narodowe i etniczne - zagadnienie definicji*, [w:] *Prawa mniejszości narodowych*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010.

Grabowska K., *Piętno casusu Kosowa*, „Świat Idei i Polityki” 2016, t. 15 (26).

Hanna R. M., *Right to Self-Determination in In Re Secession of Quebec*, 23 Md. J. Int'l L. 213 (1999).

Hofmann R., Malloy T. H., Rein D., *The Framework Convention for the Protection of National Minorities: A Commentary*, Leiden 2018.

Human Rights Committee, *General Comment No. 25 - The right to participate in public affairs, voting rights and the right of equal access to public service (Art. 25)*, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, 1996.

Ingelevič-Citak M., *Prawo narodów do samostanowienia a praktyka państw*, „Społeczeństwo i Polityka” 2018, nr 2 (550).

Janusz G., *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011.

Kuchciak A., *Autonomia terytorialna w europejskich krajach śródziemnomorskich*, [w:] *Aktualne problemy ochrony wolności i praw mniejszości w Polsce i na świecie*, red. J. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński, Wrocław 2017.

Kuźniar R., *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2008.

Perkowski M., *Samostanowienie narodów w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2001.

Prada A., *The Principle of Self-Determination and National Minorities*, „Dialectical Anthropology” 2003, 27.

Rehman J., *International Human Rights Law. Second Edition*, Harlow 2010.

Rogozińska A., *Balkański kociol wciąż w stanie wrzenia. Kolejny cel Putina czy zręczne narzędzie nacisku dla realizacji rosyjskich celów strategicznych w Ukrainie?*, <https://ine.org.pl/balkanski-kociol-wciaz-w-stanie-wrzenia-kolejny-cel-putina-czy-zreczne-narzedzie-nacisku-w-celu-realizacji-rosyjskich-celow-strategicznych-w-ukrainie/?fbclid=IwAR2QiLd-10Y9ICLzyPW2yVQLffoSZOoyqFkQ0Aq6gIysgQcmsAY0Jz8Zdm4>.

Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016.

Safjan M., *Pozycja mniejszości w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/wystapienia/1998_2006/20031003.pdf.

Shaw M. N., *International Law. Eight Edition*, Cambridge 2017.

Sokolewicz W., *Prawo narodów do samostanowienia*, [w:] *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991.

Sterio M., *Self-Determination and Secession Under International Law: The New Frameworks*, „ILSA Journal of International and Comparative Law” 2015, t. 21:2.

Suchocka H., *Prawa mniejszości etnicznych, religijnych i językowych*, [w:] *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991.

United Nations Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and protection of Human Rights, *Final text of the commentary to the Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, 2001.

Uziębło P., *Zasada równości wyborów parlamentarnych w państwach europejskich i południowoamerykańskich*, Warszawa 2013.

Waldenberg M., *Narody zależne i mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2000.

Wielka encyklopedia prawa. T. IV Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2014.

Wieruszewski R. (red.), *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, Warszawa 2012.

Zieliński E., *System konstytucyjny Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2005.

2. Akty prawne i dokumenty międzynarodowe

Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych., Dz. U. 1947 nr 23 poz. 90.

Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r., Dz. U. 2002 nr 22 poz. 209.

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. 1977 nr 38 poz. 169.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. 1977 nr 38 poz. 167.

Rezolucja 47/135 przyjęta bez głosowania przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1992 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1992b.html>

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz. U. 2005 nr 17 poz. 141.

ABSTRAKT

Pomimo, że prawo międzynarodowe zasadniczo nie przyznaje mniejszościom narodowym prawa do samostanowienia, grupy te często odwołują się do zasady samostanowienia jako podstawy ich aspiracji niepodległościowych czy politycznych. Nie ulega wątpliwości, że zarówno kwestia samostanowienia, jak i mniejszości narodowych oraz ich praw są jednymi z bardziej problematycznych i wrażliwych zagadnień prawa międzynarodowego. Równocześnie wewnętrzny aspekt samostanowienia, na który kładzie się współcześnie nacisk, zdaje się mieć wiele wspólnego z ochroną mniejszości, a przedstawiciele tychże grup powinni mieć zapewniane efektywne uczestnictwo w życiu publicznym, co również wpisuje się w istotę samostanowienia. Biorąc powyższe pod uwagę, warto spojrzeć na problematykę zasady samostanowienia z perspektywy mniejszości narodowych oraz poddać analizie związek pomiędzy tą zasadą a ochroną tychże grup.

Słowa kluczowe: mniejszości narodowe, samostanowienie, prawa mniejszości.